

Gönderiliş Tarihi: 22/09/2019

Kabul Tarihi: 22/10/2019

ORCID 0000-0001-5456-1346

ORCID 0000-0002-0809-7893

İL TURİZMİNİN POTANSİYELİNİN ARTMASINDA YEREL KONAKLAMA TESİSLERİNİN ETKİNLİĞİNİN ÖLÇÜLMESİ

Gülstan BAŞCI¹
Eşref Savaş BAŞCI²

ÖZ

Ülkelerin cazibe merkezi haline gelmesinde ticaretten sonra en fazla etkinliğin turizm sektöründe olduğu çalışmalardan anlaşılmaktadır. Turizm sektörüne yapılacak yatırımların ülke ekonomisine pozitif katkı sağlayacağı beklenmektedir. Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH) alt kalemlerinden hizmetler alt sektörü ortalamada % 60 düzeyinde bir paya sahiptir. Ekonomik büyüklük göstergesi olarak GSYH değeri il bazında hesaplanabilmektedir. Çalışmada her il için 2010 – 2017 yılları turizm verilerinin ilin GSYH değerinde artışa neden olup olmadığı, hangi kriterden dolayı artış ya da azalış olduğu panel regresyon analizi ile tespit edilmiştir. Yapılan analiz sonuçlarına göre yerli turistler konaklama ihtiyaçlarını belediye işletme belgeli tesislerde yapmaktadırlar. Yabancı turistlerin yapacakları harcama kalemlerinde de belediye belgeli tesisleri öncelikle tercih ederken, yerli turistlerin de turizm belgeli tesisleri öncelikle tercih ettikleri görülmüştür. Yerel yönetimlerin ilin ekonomisine yapabileceği en önemli katkılardan birisi, yapılan analizlerde de görüldüğü üzere belediye işletme belgeli tesislerin desteklenmesi ve hizmetlerinin artırılması olmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İl Turizmi, GSYH, Yerel Konaklama Tesisleri, Yerel Yönetim

Jel Kodu: Z32, H70, C23

MEASURING THE EFFECTIVENESS of LOCAL ACCOMMODATION FACILITIES in INCREASING the POTENTIAL of PROVINCIAL TOURISM

ABSTRACT

It is understood from the studies that the most effective activity after trade in the tourism sector is to become the center of attraction of the countries. It is expected that the investments to be made in tourism sector will make a positive contribution to the national economy. The services sub-sector, which is one of the GDP sub-items, has an average share of 60%. GDP as an indicator of economic size can be calculated on a provincial basis. In our study, panel regression analysis was used to determine whether the tourism data of 2010-2017 for each province caused an increase in the GDP value of the province, and which criteria increased or decreased. According to the results of the analysis, domestic tourists meet their accommodation needs in facilities with municipal operation certificates. In the expenditure items to be made by foreign tourists, it is seen that municipal tourists prefer the facilities with municipal certificate, while domestic tourists prefer the facilities with tourism certificate. One of the most important contributions of local administrations to the economy of the province is to support the facilities with municipal operation certificate and increase their services, as it is seen in the analyzes.

Keywords: Provincial Tourism, GDP, Local Hospitality, Local Government

Jel Codes: Z32, H70, C23

¹ Öğr.Gör., Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Yerel Yönetimler Programı, gulistanbasci@hitit.edu.tr

² Doç.Dr., Hitit Üniversitesi İktisadi ve İdari bilimler Fakültesi Bankacılık ve Finans Bölümü, esavasbasci@hitit.edu.tr

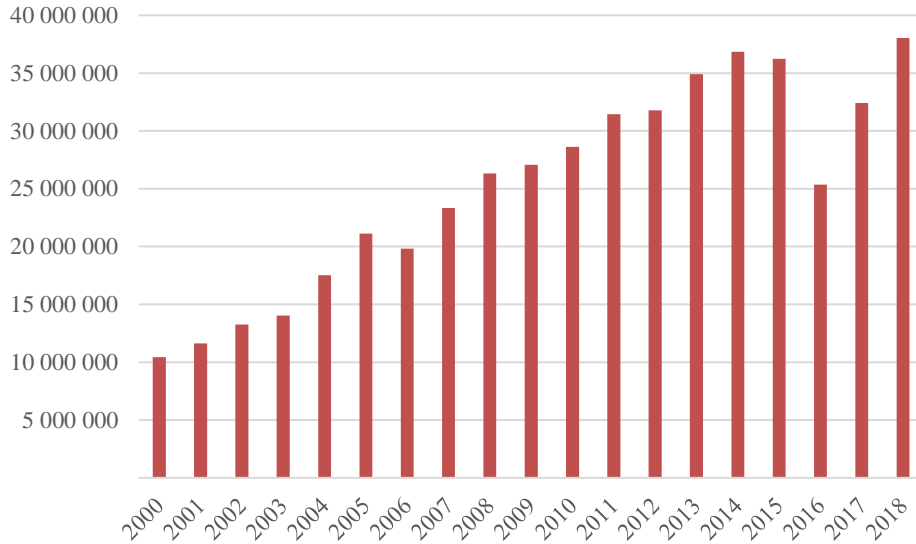
GİRİŞ

Turizm, bacasız bir endüstri olarak dünyada gelişim gösteren bir sektördür. Ülkelerin ekonomik büyümelerine destek sağlayabilecek alternatif sektörlerin desteklediği ve yatırım teşviklerinin verildiği görülmektedir. Ülkelerin cazibe merkezi haline gelmesinde ticaretten sonra en fazla etkinliğin turizm sektöründe olduğu çalışmalardan anlaşılmaktadır. Özellikle tarih turizmi, doğa turizmi, inanç turizmi, sağlık turizmi, eğlence turizmi gibi alt sektörlerin oluşmasının altında da ülkelerin ekonomik büyümeye destek olacak bu alt sektörlerle yoğunlaşması yatmaktadır. Bu alanlara yapılacak yatırımların ülke ekonomisine pozitif katkı sağlayacağı beklenmektedir (Kızılkaya vd., 2016).

Ekonomik büyümenin unsurları incelendiğinde de turizm sektörünün bu büyüme içerisinde birçok ülke açısından önemli oranlara ulaştığı görülmektedir. Turizm sektörünün ülkelerin ekonomik büyüme beklentileri ile ilişkisini inceleyen çalışmalardan (Carrera vd.:2008 ve Bahar:2006) da görüldüğü üzere, turizm büyümesi ile ekonomik büyüme arasında ilişkinin ihracat temelli teorilere dayandırıldığı görülmektedir. Ülkelerin büyüme planlarını turizme dayalı hale getirdikleri sürece uzun dönemde ekonomik büyümeyi sağlayacağı ve artıracacağı da çalışmalarda belirtilmektedir.

Turistik faaliyetlerin artmasına bağlı olarak ülkelere yapılan ziyaret sayıları yıllar itibariyle artış göstermektedir. Bu amaçla Türkiye'ye gelen yabancı turist sayıları da aşağıda Grafik 1'de görülmektedir.

Grafik 1: Türkiye'ye Gelen Yabancı Turist Sayıları

Kaynak: TÜRSAB, 2019, www.tursab.org.tr

Grafik 1'de belirtilen verilere göre Türkiye'ye gelen yabancı turist sayısı özellikle 2007 yılından itibaren artış ivmesine girmiş ve 2016 yılına kadar devam etmiştir. 2016 yılında yaşanan ve başarısız olan darbe girişimi yabancı turistlerin Türkiye'ye gelmesini olumsuz anlamda etkilediği Grafik 1'de de açıkça görülmektedir. 2017 yılında toparlanmaya başlayan turizm sektörü 2018 yılında da ulaşılmış en yüksek seviye olan 2014 yılının düzeyini hızlıca aşabilmiştir. Bu durum da göstermektedir ki turizm sektörü sürekli bir ivme halinde büyümeye devam etmekte ve dolayısıyla ekonomik büyümeye, konaklama ve harcama yoluyla olumlu katkı sağlamaktadır.

1. İL TURİZMİ VE GELİŞİMİ

Turizm sektörünün İl bazında ekonomik büyümeye katkıları incelendiğinde, bazı bölge ve illerde diğer illere göre daha fazla yabancı turist geldiği görülmektedir. Bölgesel kalkınmaya sağlanan turizm katkısı ilin bölgesel ekonomisine de katkı sağlamaktadır. Turizm ve Kültür Bakanlığının resmi istatistikler sayfasından alınan yerli ve yabancı turistlerin il bazında yaptıkları gelişleri Tablo 1’de belirtilmektedir.

Tablo 1: İl Bazında Yerli ve Yabancı Turistlerin Turizm veya Belediye Belgesi Tesislere Geliş Verileri

İl	Yerli + Yabancı Turist Geliş	%
Antalya	15.468.459	24,97%
İstanbul	10.747.268	17,35%
Muğla	3.126.008	5,05%
Ankara	2.443.026	3,94%
İzmir	2.397.695	3,87%
Aydın	1.952.405	3,15%
Bursa	1.644.790	2,65%
Nevşehir	1.392.733	2,25%
Mersin	1.255.722	2,03%
Balıkesir	1.217.037	1,96%
Konya	986.774	1,59%
Afyonkarahisar	939.919	1,52%
Adana	921.832	1,49%
Çanakkale	906.449	1,46%
Kocaeli	749.133	1,21%
Gaziantep	748.433	1,21%
Hatay	697.759	1,13%
Denizli	637.483	1,03%
Diğer 63 İl	13.719.080	22,14%
TOPLAM	61.952.005	100,00 %

Kaynak: TÜİK, 2017 Yılı Sonu itibariyle

Tablo 1’de belirtildiği üzere, il bazında gelen yerli veya yabancı turistlerin bazı illerde yoğunlaştığı görülmektedir. Bahsedilen illerin turizm alt kolları nedeniyle tercih edildiğinden bahsedilebilir. Ticaret yapmanın yanı sıra turistik faaliyetler amacıyla da yapılan tüm ziyaretlerin ve tesislerde konaklamanın ilin ekonomisine katkı sağlayacağı beklenmektedir.

Ayrıca tesisler bazında 2018 yılı istatistikleri incelendiğinde turizm ve belediye belgeli tesislerde konaklama ve geceleme sayılarının toplamda daha da arttığı görülmektedir. Tesislere gelen yerli ya da yabancı turistlerin gerek konaklama gerekse de ziyaret sürecinde yapacağı harcamalar ile ilin ekonomisine katkı sağlayacağı görülmektedir.

Tablo 2: Turizm ve Belediye Belgeli Tesislerde Konaklama ve Geceleme Sayıları (2018)

Tesis Türü	Konaklayan Kişi Sayısı			Geceleme Sayısı			Kişi Başı Geceleme Sayısı		
	Yabancı	Yerli	Toplam	Yabancı	Yerli	Toplam	Yabancı	Yerli	Toplam
Turizm İşletme Belgeli Tesisler	25.042.076	25.302.742	50.344.818	95.109.378	49.305.889	144.415.267	3,80	1,95	2,87
Belediye İşletme Belgeli Tesisler	6.093.469	15.519.369	21.612.838	17.135.761	29.135.694	46.271.455	2,81	1,88	2,14
TOPLAM	31.135.545	40.822.111	71.957.656	112.245.139	78.441.583	190.686.722	3,61	1,92	2,65

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı, <https://www.ktb.gov.tr>, 2019

Tablo 2’de de belirtildiği üzere illerde faaliyette bulunan turizm belgeli tesisler ile belediye işletme belgeli tesislere hem yerli hem de yabancı turistlerin ilgisi yoğun olmaktadır. 2018 yılına ait kişi başına geceleme sayılarına bakıldığında ise yabancı turistlerin daha çok turistik belgelerde yer alan ve turizm işletme belgeli tesislerde ortalama 3,8 gece konakladığı görülürken; yerli turistlerin aynı tesislerde 1,95 gece konakladığı tespit edilmiştir. Aynı durum belediye işletme belgeli tesislerde de yabancı turistlerin 2,81 gece konaklarken; yerli turistlerin 1,88 gece konakladığı görülmektedir. Her iki durumda da ilin ekonomisine olumlu yönde katkı sağlayacağı beklenmektedir.

2. LİTERATÜR

İl Turizminin artırılması ve bölgesel kalkınmaya etkileri konuları akademik çalışmalarda sıklıkla incelenen konular arasında yer almıştır. Tunçsiper ve Yılmaz’ın (2009) çalışmasında yerel anlamda ekonomik kalkınma süreçlerini belirleyen unsurlar ve turizmin bu kalkınmadaki rolü incelenmiştir. Sonuçta turizmin gelişmesine bağlı olarak kurulan tesislerde yerel üretilen ürünlerin kullanımının teşvik edilmesi hem bölgesel kalkınmanın sağlayabileceği gibi istihdam, üretim, bölgesel ürünler konularında da ekonomiye katkı sağlayabileceğini tespit etmişlerdir.

Seçilmiş ve Sarı’nın (2010) yılındaki çalışmasında turizme ait 6 farklı bileşen ile 81 ilin turizm gelişmişlik düzeylerini belirlemek üzere bir sıralama yapmışlardır. Bu bileşenler arasında ildeki tesis sayısı, yatak sayısı, ile geliş sayısı, geceleme sayısı, doluluk oranı ve seyahat acenta sayıları yer almıştır. Yapılan temel bileşenler analizine göre turizm açısından sıklıkla tercih edilen iller endeks sıralama sonuçlarından üst sıralarda yer aldıkları görülmüştür.

Doğan ve Morkoç’un (2015) çalışmasında, özellikle Çanakkale iline bağlı ve turizm açısından en çok tercih edilen 4 ilçesinin, turizm etliklerinin yoğun olduğu dönemlerde gözlemlenen sorunlar ve bu sorunların kaynakları ile çözüm önerileri belirlenmeye çalışılmıştır. Doğan ve Morkoç, çalışmalarında yüz yüze mülakat ve örnek olay çalışması ile verileri toplamış ve değerlendirmiştir. Elde ettikleri sonuçlar arasında yerinden yönetimden kaynaklanan sorunlar, mevzuat kaynakları sorunlar, alt ve üst yapı sorunları yer almıştır.

Kızıldemir ve Sarıışık’ın (2017) çalışmasında, Adana’da yerel paydaşların katılımıyla yürütülen anket çalışması neticesinde turizm faaliyetlerinin bölgesel kalkınmaya etkilerini incelemişlerdir. Yapılan anket sonuçlarında Adana ilinin bölgesel gelişmesi için planlama ve yatırım açısından hangi bölgelerin öne çıkacağı tespit edilmiştir. Elde edilen sonuçlar ile hem bölgesel istihdam hem de döviz girdisinin bölgeye sağlayacağı faydalar ön plana çıkarılacak, turizmin katkısı ortaya konulmuştur.

Tuna ve Gök’ün (2013) çalışmasında, Malatya ilinin yerel yöneticileri ve uzmanları ile Malatya’ya ait güçlü yönler, zayıf yönler, fırsatlar ve tehditleri belirlemeye yönelik çalışma yapmışlardır. Elde edilen sonuçlara göre turizm altyapısının eksikliği belirtilirken aynı zamanda turizm imkanları ile gelişme potansiyeline sahip olduğunu tespit etmişlerdir. Özellikle belediye belgeli turizm tesislerine gelen yerli turist sayısının fazla olduğunu tespit etmişlerdir. Ancak zamanla yabancı

turistlerin de gelmeye başladığını belirlen Tuna ve Gök, gecelik konaklama açısından da yabancı turistlerin daha fazla konakladığını belirtmişlerdir. Bu tesislere olan geliş ve konaklama sürelerinin artırılmasının da bölgesel turizm açısından kalkınmaya etkisinin olacağını dile getirmişlerdir.

Künü vd.'nin (2015) yılındaki çalışmalarında, Doğu Karadeniz Bölgesi açısından bölgesel kalkınmaya konu olacak turizm faaliyetlerini incelemişlerdir. Bölgede öne çıkan ilin Trabzon olduğunu ve özellikle de yerli ve yabancı turistlerin bölgede en çok bu ili tercih ettiklerini tespit etmişlerdir. Bölgede en az turist çeken ilin de Gümüşhane olduğunu ifade etmişlerdir. Yerli ve yabancı turistlerin ortalama kalış süreleri ile tesislerin doluluk oranlarını bölgede yer alan iller açısından incelemişlerdir. Her bir ilin doğa-kültür-yayla turizmi açısından farklılıklarının olduğu tespit ettikleri çalışmalarında, bölgesel kalkınmayı artıracak en önemli adımların turizm olduğunu ve aralarında pozitif bir ilişki olduğunu belirtmişlerdir. Ancak bu katkının ülke ekonomisi üzerinde önemli bir etkisinin olmadığını daha çok yerel kalkınmaya destek olduğunu da ifade etmişlerdir.

Kara vd.'nin (2012) çalışmasında turizm gelirlerini etkileyebilecek makro değişkenlerin neler olduğu ve bu değişkenler ile turizm değerleri arasında nedenselliğin olup olmadığı incelenmiştir. Elde ettikleri sonuçlara göre, 1992 - 2011 yılları arası ekonomik verilerin analiz edilmesi ile iktisadi büyümenin oluşmasının ardından turizm gelirlerinin artacağını ve bu ilişkinin tek yönlü bir nedensellik içerdiğini tespit etmişlerdir. Döviz kurunun etkisi de incelenen çalışmada, döviz kurundan turizm gelirlerine yönelik tek yönlü bir nedensellik tespit etmişlerdir. Cari işlemler dengesi konusunda yapılan diğer modelde ise turizm gelirleri ile çift yönlü ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Turizm sektörünün makro değişkenler ile tek yönlü ya da karşılıklı bir etkileşim içinde olduğunu ifade etmişlerdir. Çalışmamız açısından Kara vd.'nin çalışması incelendiğinde ülke ekonomisindeki büyümeden sonra turizm gelirlerinde artış olacağı anlaşılmaktadır.

Ün vd.'nin (2012) çalışmasında, kırsal turizm ile bölgesel kalkınma arasında güçlü bir ilişkinin olduğunu vurgulamışlardır. Kırsal turizme olan talebin artmasına bağlı olarak bölgesel istihdam ve gelir artırma potansiyeli nedeniyle kırsal turizmin gelişmesi için öncelikle politika geliştirilmesi ve bakanlık düzeyinde çalışmaların yapılmasını önermişlerdir. Kırsal turizme yabancı turistlerin ilgisini yöneltecek çeşitli faaliyetlerin de bölgesel kalkınmaya olumlu katkı yapabileceğini ifade etmişlerdir.

Adrian (2017) çalışmasında, turizmin ekonomi üzerindeki etkilerini incelemiş ve temelde 3 şekilde etkiye sahip olduğunu ifade etmiştir. Ekonomik sektörlerin büyümesi ve birbirlerini tetiklemesi üzerine etkileri, yerel yönetimler üzerindeki gelir getirici etkisi ve dışsal olarak da sosyo-kültürel etkileri olduğunu belirtmiştir.

Webster ve Ivanov (2014) çalışmasında 131 ülke üzerinde yaptığı çalışmada tur destinasyonlarının ülke ekonomisi üzerindeki etkisini incelemiştir. Dünya Ekonomi Forumunun Seyahat ve Turizm Rekabet Endeksi, ülke nüfusu, kişi başına milli gelir, yerel harcamalar, vb. değişkenleri 2000 ile 2010 yılları arasında incelemiştir. Destinasyon rekabetinin bazı ülkeler dışında ülke ekonomisi üzerinde çok önemli katkıları olmadığını tespit etmiştir. Özellikle bilinen ve çoğunlukla tercih edilen destinasyonların daha fazla ziyaretçi çekebileceğini ama bu durumun yerel ekonomiye artıracığı anlamına gelmediğini belirtmişlerdir. Bu amaçla yerel ekonomiyi kalkındırmak amacıyla yerel ürünlerin satışının artırılmasının faydalı olduğunu ve ulusal turizm organizasyonlarının önemli yatırımlar yapmasını dile getirmişlerdir.

Kızılkaya vd. (2016) çalışmasında 1980 yılından 2014 yılına kadarki Türkiye'deki yabancı turist sayısı ile ekonomik büyüme arasındaki turizm gelirleri açısından ilişkinin varlığını ARDL sınır testinden yararlanarak tespit etmeye çalışmışlardır. Ekonomik büyüme ile turizm gelirleri arasında pozitif yönlü bir ilişkinin olduğunu tespit ettikleri çalışmalarında uzun dönemli bu etkinin sürdürülebilmesi için turizm açısından yeni politikaların geliştirilmesini de önermişlerdir.

3. VERİ SETİ VE MODEL

Çalışmada, 2010-2017 yılları arasında yıllık veriler değerlendirmeye alınmış ve turizm işletme belgeli ya da belediye işletme belgeli tesislere gelen yerli ve yabancı turistler ile bu tesislerdeki konaklama süreleri analizlerde dikkate alınmıştır. Elde edilen bu veriler süreklilik arzeden tüm yıllar ve iller için dikkate alınmış olup, eksik verisi olan il analiz dışında bırakılmıştır. Analize konu olan tüm veriler Türkiye İstatistik Kurumu resmi web sayfasından alınmıştır.

Tablo 3: Analize Dahil Edilen İl Sayıları

	Turizm İşletme Belgeli Tesislere Sahip İl Sayısı	Belediye İşletme Belgeli Tesislere Sahip İl Sayısı
2010 – 2017 Yılları Arası İl Sayısı	77*	79**
Kullanılan Veri Sayısı	616 Satır	632 Satır

* Bayburt, Siirt, Kilis, Kırıkkale illerine ait yıl bazında kesikli veri olduğu için analiz dışında bırakılmıştır.

** Batman ve Bayburt illerine ait yıl bazında kesikli veri olduğu için analiz dışında bırakılmıştır.

Tablo 3’de ifade edilen il ve yıllara ilişkin kullanılan tüm değişkenler ve modeldeki görevleri aşağıdaki Tablo 4’de ifade edildiği gibidir.

Tablo 4: Modelde Kullanılan Değişkenlerin Tanımları

Değişken Adı	Değişken Açıklaması	Modeldeki Rolü
gelenyabancı	Adı geçen il ve belirtilen yıla ait ziyarette bulunan toplam yabancı uyruklu turist sayısı	Bağımsız Değişken
gelenvatandas	Adı geçen il ve belirtilen yıla ait ziyarette bulunan toplam Türk uyruklu turist sayısı	Bağımsız Değişken
gecelemeyabancı	Adı geçen il ve belirtilen yıla ait tesislerde konaklayan yabancı uyruklu turist sayısı	Bağımsız Değişken
gecelemevatandas	Adı geçen il ve belirtilen yıla ait tesislerde konaklayan Türk uyruklu turist sayısı	Bağımsız Değişken
gsyh	Adı geçen il ve belirtilen yıla ait Gayri Safi Yurt İçi Hasıla tutarı	Bağımlı Değişken
yil	Adı geçen ilin verilerinin ait olduğu yıl	Panel Değişkeni
ilid	Adı geçen ilin sıra numarası	Zaman Değişkeni

Panel Veri Analizinin temel notasyonu (1) nolu denklemde gösterildiği gibidir.

$$y_{it} = \alpha_{it} + x_{it}\beta + \varepsilon_{it} \quad i = 1, \dots, n \quad t = 1, \dots, T \quad (1)$$

(1) Nolu denklemden zaman ve birim etkileri de dikkate alındığında n adet değişkenli sabit etkiler modeli (2) nolu denklem ile yeniden şu şekilde yazılabilir.

$$y_{it} = \beta_0 + \beta_1 X_{it} + \beta_n X_{it} + \alpha_{it} + \varepsilon_{it} \quad (2)$$

Sabit Etkiler Modeli, yatay kesitler ile ya da yatay kesitlerin zamana göre değiştiği varsayımı altında, yatay kesitler arasındaki farklılığı tespit edebilmek için sabit etkiler tahmincisi aracılığıyla kukla değişken vasıtasıyla tahmin edilebilmektedir. Yatay kesitler arasındaki farklılık sabit terimin (ε_{it}) farklılaşması ile tahmin etmektedir.

Ancak modelde değişken sayısının artmasına bağlı olarak serbestlik derecesinde kayba neden olabileceği için, tesadüfi etkiler modeli de kullanılmaya başlamıştır. Tesadüfi etkiler modelinde yatay kesitlere ya da zamana bağlı değişiklikler hata terimi tarafından açıklanmaya çalışılmaktadır.

Tablo 4’de kullanılan değişkenler incelendiğinde; incelenen yıl ve ildeki turizm tesislerine 1 yıl boyunca yerli ve yabancıların ziyaret sayıları ile bu tesislerdeki gecelik konaklama sayıları dikkate alınmaktadır. İle geliş ve konaklama verileri aynı zamanda turistlerin bu tesislerde harcama yapacakları ve buna bağlı olarak da yerel anlamda hizmet sektörüne maddi katkı sağlayacakları beklenmektedir. Elde edilen bu maddi katkılar ilin Gayri Safi Yurt İçi Hasıla hesaplamalarında dikkate alınacağından, tesise geliş ya da konaklama durumlarından hangisinin GSYH üzerinde daha fazla katkı sağlayacağı ortaya konulmaya çalışılmaktadır. GSYH verisi 4 alt gruptan oluşmaktadır. Bunlar sırasıyla;

- Tarım Ormancılık ve Balıkçılık
- Sanayi
- İnşaat
- Hizmetler grubundan oluşmaktadır. Bu grupların yıllara göre sektörel dağılımı aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 5: Gaysi Safi Yurtiçi Hasıla Toplamını Oluşturan Alt Kalemlerin Yıllar İtibariyle Payları

	Tarım, Ormancılık ve Balıkçılık	Sanayi	İnşaat	Hizmetler	Sektör Toplamı
2010	10,3%	21,0%	6,9%	61,8%	100,0%
2011	9,4%	22,5%	8,2%	60,0%	100,0%
2012	8,8%	21,9%	8,5%	60,9%	100,0%
2013	7,7%	22,4%	9,2%	60,7%	100,0%
2014	7,5%	22,7%	9,2%	60,7%	100,0%
2015	7,8%	22,4%	9,3%	60,5%	100,0%
2016	7,0%	22,3%	9,7%	61,0%	100,0%
2017	6,9%	23,2%	9,7%	60,2%	100,0%

Kaynak: TÜİK, Yıllık Gayrisafi Yurtiçi Hasıla, 2017

Tablo 5’de görüldüğü üzere hizmetler alt kaleminin GSYH içindeki payı 2010 yılından itibaren % 60 seviyesinin üzerinde seyretmiştir. Her ilin yıllar itibariyle GSYH değerine sağlayacağı katkı oran bazında en yüksek olan hizmetler grubundan sonrasında sanayi ve inşaat sektöründen kaynaklanmaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde de ilin GSYH değerini artırmak için öncelikle hizmetler sektörünün desteklenmesi ve bu alana yatırımlar yapılması gerekmektedir.

Analize başlamadan önce tüm veri seti panel veri yapısına dönüştürülmüş ve kesikli verisi bulunan ve Tablo 3’de belirtilen iller analiz dışında bırakılarak dengeli panel yapısı elde edilmiştir. Panel Veri analizi 3 farklı şekilde yapılabilmektedir. Bunlar Havuzlanmış En Küçük Kareler, Sabit Etkiler Modeli ve Rassal Etkiler Modeli olmaktadır.

Çalışmada yatay kesit ya da zaman etkisi olup olmadığı diğer bir ifadeyle tüm gözlemlerin homojen olup olmadığını tespit edebilmek için Breusch and Pagan Lagrangian Multiplier testi yapılmaktadır. Test sonuçlarından $Prob > \chi^2 = 0.0000$ değeri elde edildiğinden H_0 hipotezi reddedilerek havuzlanmış en küçük kareler yönteminin kullanılamayacağı anlaşılmaktadır.

Panel veri analizi ile testlerin yapılabileceği anlaşıldığından Rassal Etkiler Modeli ya da Sabit Etkiler Modelleri de karşılaştırılarak hangi modelin daha iyi olduğu sonucuna Hausman Testi ile karar verilmektedir. Hausman Testi sonuçlarına göre $\chi^2(4) = 522.81$ $Prob > \chi^2 = 0.0000$ değerleri elde edildiğinden H_0 : Rassal Etkiler Modeli reddedilerek, Sabit Etkiler Modeli seçilmesine karar verilmiştir. Ancak kurulan 2 farklı modelde farklı hausman test sonuçları elde edildiği için, ilk modelde sabit etkiler modeli, ikinci modelde de rassal etkiler modelinin kullanımı istatistiki açıdan uygun görülmüştür.

Tablo 6: Turizm İşletme Belgeli Tesisler İçin GSYH Değişkenini Açıklayabilmek Amacıyla Kurulan Panel Veri Regresyon Sonuçları

DEĞİŞKENLER	(1)	(2)*
	Rassal Etkiler	Sabit Etkiler
gelenyabanci	24.78*** (3.440)	2.802 (3.596)
gelenvatandas	234.8*** (8.408)	249.8*** (11.19)
gecelemeyabanci	-5.034*** (0.681)	-0.660 (0.785)
gecelemevatandas	-70.36*** (3.257)	-73.70*** (4.653)
Constant	-1.011e+07*** (1.367e+06)	-1.116e+07*** (1.005e+06)
Observations	616	616
Number of ilid	77	77

Standard errors in parentheses
*** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1

Tablo 6’da turizm işletme belgeli tesisler için yapılan Hausman testi sonucunda, H0: Rassal Etkiler Modeli reddedilerek, Sabit Etkiler Modeli seçilmiştir.

Tablo 7: Belediye İşletme Belgeli Tesisler İçin GSYH Değişkenini Açıklayabilmek Amacıyla Kurulan Panel Data Regresyon Sonuçları

VARIABLES	(1)*	(2)
	Rassal Etkiler	Sabit Etkiler
gelenyabanci	40.94*** (15.22)	-23.05* (13.72)
gelenvatandas	-18.69* (10.36)	6.053 (9.261)
gecelemeyabanci	-6.534* (3.769)	0.219 (3.357)
gecelemevatandas	18.18** (7.408)	-16.41** (7.319)
Constant	9.556e+06*** (3.117e+06)	1.973e+07*** (1.526e+06)
Observations	632	632
Number of ilid	79	79

Standard errors in parentheses
*** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1

Tablo 7’de ifade edilen Belediye İşletme Belgeli Tesisler için yapılan Hausman testi sonucunda, H0: Rassal Etkiler Modeli seçilmiştir.

4. BULGULAR VE DEĞERLENDİRME

GSYH verilerinde il bazında 2010 – 2017 yılları arasındaki değişimin tahmin edilebilmesi için turizm verilerinden turizm işletme belgeli tesisler ile belediye işletme belgeli tesislerde yerli ya da yabancı turistlerin konaklama ve bu illere gelen kişi sayıları ayrı modeller halinde test edilmiştir.

Panel veri regresyon testlerinden sabit ve tesadüfi etkiler modellerine göre yapılan test sonuçları istatistiki açıdan anlamlı bulunmuştur. Tablo 6’da belirtilen test sonuçlarına göre, GSYH değerindeki değişimi açıklayabilmek için Sabit Etkiler Modeli yardımıyla gelen yabancı ve yerli turist sayıları ile turizm belgeli tesislerde gecelik konaklama yapılması değişkenleri analize tabi tutulmuştur. Turizm işletme belgeli tesislere gelen yerli turistlerin sayısının artmasının ilin GSYH değerini olumlu yönde artıracığı tespit edilmiştir.

Tablo 7’de belirtilen test sonuçlarına göre de belediye işletme belgeli tesislere gelen ziyaretçi sayısının artması ya da bu tesislerde yapılan geceleme sayısının artmasının ilin GSYH değerini artırıp artırmadığı incelenmiştir. Rassal etkiler modelinden elde edilen sonuçlara göre ili ziyaret eden yabancı turistlerin sayısının artması belediye işletme belgeli tesislerin GSYH değerinin artmasına pozitif yönde katkı sağlamaktadır. Ayrıca bu tesislerde geceleme konaklama yapan yerli turistlerin (vatandaşların) de ilin GSYH değerine olumlu yönde katkı sağlayacağı ortaya çıkmıştır.

Diğer taraftan ilin GSYH değerini artırmak için hem turizm hem de belediye belgeli tesislerin birlikte çalışarak ile gelen yerli ve yabancı turistlerin katkısını artırmaya çalışmaları gerekmektedir. Yapılan analizlere göre yerli turistler konaklama ihtiyaçlarını belediye işletme belgeli tesislerde yapmaktadırlar. Yabancı turistlerin yapacakları harcama kalemlerinde de belediye belgeli tesisleri öncelikle tercih ederken, yerli turistlerin de turizm belgeli tesisleri öncelikle tercih ettikleri görülmüştür.

SONUÇ

2010 ile 2017 yılları arası Türkiye’deki tüm illerde faaliyette bulunan turizm işletme belgeli ve belediye işletme belgeli tesislere gelen yerli ve yabancı turistler ile gecelik konaklama verilerinden yararlanarak ilin ekonomik gelişmesine katkısının olup olmadığı araştırılmıştır.

Her il için ayrı ayrı derlenen turizm verilerinin ilin GSYH değerinde artışa neden olup olmadığı, hangi kriterden dolayı artış ya da azalış olduğu panel regresyon analizi ile tespit edilmiştir. Turizm sektörü, GSYH alt kalemlerinden hizmetler alt sektöründe yer almakta olup, ortalamada % 60 düzeyinde bir paya sahiptir. Bu nedenle ilin ekonomilerinin gelişmesi için hizmetler alt sektörü anahtar rol oynamaktadır.

Yerli ve yabancı turistlerin il kapsamında ziyaretleri incelendiğinde ziyaret ve konaklama imkânları açısından 2 farklı tesis arasında seçim yapması beklenmektedir. Bunlar turizm işletme belgeli tesisler ile belediye işletme belgeli tesislerdir. Çalışmada 2010 -2017 yılları arası bahsi geçen bu tesislere gelen yerli ve yabancı turistler ile geceleme sayıları dikkate alınarak ilin ekonomik göstergelerinde katkılarının olup olmadığı incelenmiştir. Elde edilen sonuçlara göre yabancı turistlerin daha çok belediye işletme belgeli tesislere geldiği ve bu durumun ilin GSYH değerini önemli ölçüde ve pozitif yönde artırdığı tespit edilmiştir. Aynı tesislerde geceleme açısından değerlendirildiğinde ise yerli turistlerin konaklamalarının da ilin GSYH değerini pozitif yönde artırdığı tespit edilmiştir. Turizm işletme belgeli tesislerin kullanım değerleri incelendiğinde ise ilin GSYH değerini artıracak en önemli girdinin yerli turistlerin bu tesislere gelmesi olduğu tespit edilmiştir.

Çalışmada yabancı turistlerin turizm belgeli tesisleri daha fazla kullandığı ve ortalama açısından daha fazla geceleme yaptığı Tablo 2’de görülmesine rağmen, analiz sonuçlarında ilin GSYH değerlerini daha fazla artıran unsurun yerli turistler olduğu görülmüştür. Bu durumun sebeplerinden birisinin herşey dahil sistemleri olabileceği düşünülmektedir. Dolayısıyla yabancı turistlerin ilin ekonomisine daha az katkı sağladığı görülmektedir. İlin ekonomisine yerli turistlerin yapmış olduğu katkının, analizlerde de görüldüğü üzere yabancı turistlerden daha fazla olduğu görülmektedir.

Yerel yönetimlerin ilin ekonomisine yapabileceği en önemli katkılardan birisi yapılan analizlerde de görüldüğü üzere belediye işletme belgeli tesislerin desteklenmesi ve hizmetlerinin artırılması olmaktadır. Hem yerli hem de yabancı turistlere yönelik yapılabilecek bu hizmetlerin yerli

yönetim açısından GSYH değerine önemli ve pozitif yönde katkı sağlayabileceği düşünülmektedir. Çalışmanın bulgular Kızılkaya vd. (2016), Webster ve Ivanov (2014), Ün vd. (2012) ile Künü vd. (2015) çalışmaları ile benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Bu amaçla yapılacak yatırımlar hem istihdam açısından ile katkı sağlarken, turistlerin konaklama ve kişisel harcamaları ile de ekonomik katkı sağlayabilecektir.

KAYNAKÇA

- Adrian, S. C. (2017). The Impact of Tourism on the Global Economic System. *Ovidius University Annals, Economic Sciences Series*, 17(1), 384-387.
- Ayda, G. Ö. K., & Tuna, H. (2013). Turizm pazarlaması açısından Malatya ilinin potansiyelinin belirlenmesi. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2013(1), 1-11.
- Bahar, O. (2006). Turizm Sektörünün Türkiye'nin Ekonomik Büyümesi Üzerindeki Etkisi: VAR Analizi Yaklaşımı. *Yönetim ve Ekonomi*. 13(2), 137-150.
- Balaguer, J. ve Jorda, C. M. (2002). Tourism as a Long-run Economic Growth Factor: The Spanish Case, *Applied Economics*, 34 (7), ss. 877-884.
- Carrera, E.J.S., Brida J.B., Risso W.A. (2008). Tourism's Impact on Long-Run Mexican Economic Growth. *Economics Bulletin*, 3(21), 1-8.
- Croes, R.R. (2006). A Paradigm Shift to a New Strategy for Small Island Economies: Embracing Demand Side Economics for Value Enhancement and Long Term Economic Stability, *Tourism Management*, (Article in press)
- Dickey, D. A. and Fuller, W. A. (1979). Distribution of the Estimators For Autoregressive Time Series With A Unit Root, *Journal of the American Statistical Association*, 74, ss. 427-31.
- Dickey, D. A. and Fuller, W. A. (1981). Likelihood Ratio Statistics For Autoregressive Time Series With A Unit Root, *Econometrica*, 49, ss. 1057-1072.
- Doğan, M., & Morkoç, D. K. (2015). Türkiye'de yerel yönetimler ve turizm. *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 24(4), 27-57.
- Kara, O., Çömlekçi, İ., & Kaya, V. (2012). Turizm gelirlerinin çeşitli makroekonomik göstergeler ile ilişkisi: Türkiye örneği (1992–2011). *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*.
- Kızıldemir, Ö., & Saruışık, M. (2017). Turizm Endüstrisinin Ekonomik Etkilerinin Bölgesel Kalkınmaya Etkileri: Adana'da Yerel Paydaşlar Üzerine Bir Araştırma. *Uluslararası Ticaret ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 38-58.
- Kızılkaya, O., Sofuğlu, E., & Karaçor, Z. (2016). Türkiye'de Turizm Gelirleri-Ekonomik Büyüme İlişkisi: ARDL Sınır Testi Yaklaşımı.
- Künü, S., Hopoğlu, S., Gürçam, Ö. S., Güneş, Ç. (2015). Turizm ve Bölgesel Kalkınma Arasındaki İlişki: Doğu Karadeniz Bölgesi Üzerine Bir İnceleme. *Iğdır University Journal of Social Sciences*, (7).
- Seçilmiş, C., & Sarı, Y. (2010). Türkiye'de İllerin Turizm Gelismislik Endeksinin Oluşturulmasına Yönelik Bir Araştırma. *Electronic Journal of Social Sciences*, 9(32).
- Tunçsiper, B., & Yılmaz G.Ö. (2009). Yerel Ekonomik Kalkınma Sürecine Turizm Sektörünün Etkisi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (24),
- Ün, E., Tutar, F., Tutar, E., & Erkan, Ç. (2012, October). Ekonomik Kalkınmada Kırsal Turizmin Rolü: Türkiye Örneği. In *International Conference On Eurasian Economies* (pp. 345-350).
- Webster, C., & Ivanov, S. (2014). Transforming competitiveness into economic benefits: Does tourism stimulate economic growth in more competitive destinations?. *Tourism Management*, 40, 137-140.
- Yıldırım, J. ve Öcal, N. (2004). Tourism and Economic Growth in Turkey, *Ekonomik Yaklaşım*, 15 (52-53), ss. 131-141.